

КОМИЛ ХОРАЗМИЙ

ТАНЛАНГАН ШЕЪРЛАР

ЎзССР ДАВЛАТ БАДИИЙ АДАБИЁТ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ-1961

Наширга тайёрловчи
Раҳмат МАЖИДИЙ

КОМИЛ ХОРАЗМИЙ
(1825—1897)

Ўзбек адабиётининг йирик вакилларида бири бўлган Комил Хоразмий 1825 йилда Хива шаҳрида туғилди. Унинг отаси Абдулла Охунд мадрасада мударрис бўлган. Комил Хоразмийнинг асли номи Паҳлавонниёз бўлиб, Комил унинг адабий тахаллусидир. Комил мактаб ва мадрасаларда ўқиб, замонасига кўра яхши таҳсил олади. Мутолаа билан шуғулланади ва даврининг йирик шоирлари суҳбатларига қатнашади, илм тажрибасини орттиради. Ёшлигиданоқ ўзбек классик адабиёти ва форс-тожик адабиёти ёзувчилари ижодини кунт билан ўрганади.

Комил анча ёш чоғидаёқ шоир сифатида яхши ном қозонади. Комил оддий мирзо сифатида хон саройига ишга қабул қилинади. Комил танбур, ғижжак, сантурда ниҳоят яхши машқ қилар эди. Шу сабабдан хон ҳузурида бўладиган санъат, музыка кечаларида қатнашади. Комил бу ҳақда ўзининг ҳажвий ғазалларида маълумот беради. Бирмунча вақт ўтгандан сўнг, Комил мирзабоши бўлиб тайинланади.

Огаҳий ва Баёнийнинг тарихий асарларида берилган маълумотларга қараганда, Комил Хоразмий хон саройида турли маъмурий ишларга ҳам қатнашган, жумладан, 1861 йилда Бухорода Амир Музаффар замонасида Хоразмдан Бухорога элчи бўлиб борган.

1873 йилда Хоразм хонлиги Россияга қўшиб олингандан сўнг, Муҳаммад Мурод девонбеги ва бошқа бирмунча сарой амалдорлари чет жойларга сургун қилинади. Шундан сўнг, Комил девонбеги бўлиб тайинланади.

Замонасининг илғор кишилари бўлган олим, шоир, санъат арбоблари мирзо, оддий хат кўчирувчи сифатида сарой ишларига қатнашишга, баъзи бир лавозимларни бажаришга мажбур эдилар.

Муҳаммад Мурод девонбеги сургунга юборилгандан сўнг, хон бошқа киши топмаганидан, Комилни девонбеги қилиб тайинлашга мажбур бўлади, лекин бирмунча вақтдан сўнг Муҳаммад Мурод девонбегини сургундан сўратиб олдириб, уни ўз ўрнига тайинлайди, Комил мирзабоши бўлиб қолади. Нодон, жоҳил девонбеги ҳар хил йўллар билан Комилни сиқа бошлайди. Азобда қолган Комил бир фурсат топиб, қуйидаги шеърни ёзиб хоннинг қўлига беради:

Манга эй шаҳим, кўп итоб айлама,
Ғам ўтида бағрим кабоб айлама.

Зағанға бериб булбул ўрнида жой,
Ҳумо ҳамнишинин уқоб айлама...

Хонга бу шеър маъкул келмайди. Уни девонбеги қўлига беради. Девонбеги бошқа бир

шоирга Комилни масхара қилувчи жавоб шеърини ёздиради.

Хон бир куни Комилга форсчадан бир асарни ўзбекчага таржима қилишни топширади. Комил жуда кўп меҳнат сарф қилиб, уни тамом қилади, аммо бу хизмат шоир Рожий номига ўтади. Рожий бу «хизмати» учун инъом ва мадрасадан хужра олади. Анча вақт Комил бундан беҳабар бўлади, бир кун бир дўсти унга бу воқеани айтади. Тухмат остида қолган Комил махсус бир маснавийсида хон ва сарой томонидан хўрланганини чуқур афсус билан баён қилади. Комил қанча ҳаракат қилса-да, унинг додига етувчи киши бўлмайди Сарой аристократияси томонидан бундай муносабат фақат Комилга нисбатангина бўлган эмас. Бу жиҳатдан саройда Огаҳий ва унинг ижодига бўлган муносабатдан гувоҳлик берувчи Комилнинг яна бир маснавийси жуда ҳам характерлидир. Бу маснавийда Комил замонасининг улуғ олими, шоири Огаҳий ижодига баҳо бериш сарой чиновниклари қўлида бўлиб, улар унинг бебаҳо, гавҳардан қиммат ғазалларига жуган (кўкон жўхориси) билан ҳақ тўлар эдилар, деб ҳасрат қилади.

Бу фактлар саройга ишга киришга мажбур бўлган шоир, олимларнинг фожиали аҳволини жуда яққол кўрсатади. Хон ва бошқа аристократлар уларга ёлланган киши сифатида қарайдилар. Уларнинг ноҳақ хоҳишига кўнмаган, унга қарши чиқмоқчи бўлганлар масхараланган, хўрланган, калтакланган. Замонасининг илғор кишиларидан бири бўлган Комил ана шундай азоблар натижасида саломатлигини йўқотиб, қариган вақтида кўзи ожизланиб, чуқур руҳий азоб остида 1897 йилда вафот этади.

* * *

Муҳаммад Раҳимхон (1864—1910) сарой атрофига адабиёт ва санъат арбобларини тўплаб, адабиёт, санъат кечалари ўтказишга анча вақт сарф қилади. Ўзи ҳам анчагина шеърини қобилиятга эга бўлган Муҳаммад Раҳим Феруз тахаллусида ғазаллар ҳам ёзар эди. Унинг замонида Хоразмда тошбосма ташкил этилади Навоийнинг айрим асарлари ва Хоразм шоирларининг кўп девонлари ана шу тошбосмада нашр қилинади. Форс-тожик адабиётидан муҳим тарихий, адабий асарлар ўзбек тилига таржима қилинади. Феруз давридаги адабий ҳаракатнинг жонланишида Огаҳий ва Комилларнинг таъсири ва хизмати катта.

Комил ижодининг темаси хилма-хил. Биз унда мураккаб ҳаёт, дунёни англай олмасдан, ундаги ҳақсизликлардан додлагувчи, ҳасрат қилгувчи оташин юрак садосини, жамият, очкўзлик, бахиллик, ҳасадгўйлик, лаганбардорлик каби хусусиятлар қораланиб, кишиларни ҳимматли бўлиш, инсоф ва виждонга чақириш туйғуларини кўрамыз.

Қисқа қилиб айтганда, яхшилик билан ёмонлик, эзгулик билан ёвузлик ўртасидаги кураш шоир ижодининг асосий мағзини ташкил этади. Бу ҳодиса шу давр ёзувчиларини бизга улуғ, илғор қилиб кўрсатиш билан бирга, уларнинг тарихий чегараланганлигидан ҳам дарак беради.

Инсон қалбининг ўлмас, абадий самараси муҳаббат, интим лирика Комил ижодида ҳам салмоқли ўрин олган. Бу соҳада у чинакам инсон туйғуларини ўзига хос йўсинда жуда ёқимли қилиб бера олди.

Комил хон билан бир неча бор Россия ва Тошкент сафарида бўлди. Шунда рус халқи ва бошқа халқлар ҳаётига жуда диққат билан назар солди.

Ўз санъатини севган шоир халқ куйларини сақлаб қолиш, мукаммаллаштириш устида кўп ўйлади ва Хоразм классик куйларини ўзи томонидан яратилган чизиклар — нотага кўчирди. Унинг бу ишини ўғли шоир, ҳам композитор Муҳаммад Расул — Мирзо давом қилдирди.

Комил меросидан бизга битта девон етиб келган. Бу девон Хоразмда тош босмада икки марта, 1909 йилда Тошкентда ҳам тош босмада нашр этилган. Комилнинг девони ўзбек адабиётида давом этиб келган традиция асосида, яъни алифбе тартибида тузилган бўлиб, унда поэзиянинг — ғазал, мустазод, мухаммас, мураббаъ, мусаддас, мусамман, таржиъбанд, маснавий шаклидаги ҳамма жанрларида ёзилган шеърлар бор. Шунингдек, бу девонга

Комилнинг форс-тожик тилида ёзган ғазал, мухаммаслари ҳам кирган. Бу тош босма девонларидан ташқари Ўзбекистон Фанлар Академияси Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида Комилнинг турли даврда, турли котиблар томонидан кўчирилган қўлёзма девонлари ҳам бор. Бу кичкина тўпламни тузишда юқорида айтилган девонлардаги материаллар асосга олинди.

Раҳмат Мажидий

ҒАЗАЛЛАР

* * *

Бухл элига демагил, эй зубдаи даврон, сўзинг,
Ҳайф этар, кадрина билмас, сифлаи нодон, сўзинг.

Гарчи, сўздек гавҳари қимматбаҳо йўқ даҳр аро,
Бор аларнинг қошида ҳармухрадин арзон сўзинг.

Улки қилмайдур маони баҳриға ғаввослик,
Кўрмагай мунжуқча¹ гар бўлса дури ғалтон сўзинг.

Паст фитратларға дунё моли учун тутма кўз,
Бир қаро пул бобида мушкул қилур осон сўзинг.

Бухл зангини қира олмас темурдек кўнглидин,
Гар итиклик ичра бўлса ўйлаким сўҳон сўзинг.

Гар сўзингдин бир нимарса ўнмаса бу дунёда,
Тингламаслар охиратда берса ҳам, имон сўзинг.

Илтимос этма олардин бир кўнакни² зинҳор,
Синдирур гар берса ҳам ўлган баданға жон, сўзинг.

Дониш аҳли қошида ҳар бири бир лаъли хўшоб,
Лек оларға бордурур лаъл ўлса ҳам пайкон сўзинг.

Топмасанг сўз лаззатидин оғаҳу Комил киши,
Соклағил бўлгунча кўнглунг пардасида қон сўзинг.

* * *

Бўлмаса гардуни суфладўст гар дун, эй кўнгул,
Нега дунни шод этар, донони маҳзун, эй кўнгул.

Чун фалак нодон навозу, хасми донодур, не суд,
Дониш иқлимида бўлсанг гар Фалотун, эй кўнгул.

Иззат ила неъмат авжида бўлур олий мақом,
Ҳар ким ўлса каж нечукким айн ила нун, эй кўнгул,

Зойл этмак истасанг ўздин мазаллат қониъ ўл,
Олмас ул чиркингни мундин ўзга собун, эй кўнгул.

¹ М у н ж у қ — мунчок.

² К ў н а к — гуруч кепаги.

Жавҳари жон ул матоъ эрмаски сотқун олғасен,
Не осиф гар ҳосил этсанг ганжи Қорун, эй кўнгул.

Оқил эрсанг кибру нахват қилма иззу жоҳинга,
Бўлди истикборидин иблис малъун, эй кўнгул.

Эмин ўлма кайдидин ёру биродарман дебон,
Не жафолар қилмади Юсуфга Шамъун, эй кўнгул.

Дахрнинг пасту баландидин десанг, фориг бўлай,
Қўйма илкиндин замоне жоми гулгун, эй кўнгул.

Тобти шоҳи нуктадон алтофидин сўз аҳли қадр,
Зоҳир эткил эмди бикри софмазмун, эй кўнгул.

Бу гулистондин бақо бўйини истаб бўлмағил
Лола баргидек саропо доғу дилхун, эй кўнгул.

Комил эрсанг, одат айла сабр ила хомушлиғ,
Гар бор эрса, ҳар сўзунг бир дурри макнун эй кўнгул.

* * *

Бўлмадимким бир даме андуҳи даврондин халос,
Андин истарман танимнинг бўлғонин жондин халос.

Ҳар нафас бошимга бир ғам сангборони ёғар,
Тобмадим ҳеч ҳодисоти чархи гардондин халос.

Ул лаби хандон руҳи гулгун ғамидин оҳким,
Бўлмади ҳаргиз кўзум ашқу, кўнгул қондин халос.

Хаста кўнглум ноласи андин фалак паймодурур,
Бир асире дурки ногаҳ бўлди зиндондин халос.

Етмаса ғамхонам ичра субҳи васлидин зиё,
Бўлмоғ мумкин эмастур шоми ҳижрондин халос.

Шум рақибинг рашк тиғи бирла бир кун чопғомен,
Мушрик ўлмас зулфиқори шоҳимардондин халос.

Жоҳилеким дониш аҳли суҳбатидан қочқуси,
Кофиредурким топар аҳли мусулмондин халос.

Гоҳ зулфи ёди бирла, гоҳ юзининг ёдида,
Бўлмади жоним замоне куфру иймондин халос.

Комиле ким тобса дунлар ихтилотидин раҳо,
Бир мусулмондекки, тобғай кофиристондин халос.

* * *

Манга, эй пари, кўб итоб айлама,
Ғам ўтиға бағрим кабоб айлама.

Тузуб суҳбат, аҳли жаҳолат била,
Камол аҳлидин ижтиноб айлама.

Висолингда роҳат етургил даме,
Фироқингда доим азоб айлама.

Чу келдинг қоншмға кетарман дебон
Яна умр янглиғ шитоб айлама.

Хузурингда хандон этиб душманим,
Эшикда кўзумни пуроб айлама.

Қовуб мажлисингдин мени, ғайрни
Мақомимда ноиб маноб айлама.

Мени соядек хоксор айлабон,
Они сарбаланд офтоб айлама.

Эағанға бериб булбул ўрнида жой,
Хумо ҳамнишинин уқоб айлама.

Қилиб ёд шойиста хизматларим,
Хато бирла саҳвим ҳисоб айлама.

Боқарда кўзум чехраи лутфинга,
Ғазаб бирла қаҳринг ниқоб айлама.

Фироқингда Комилни ноком этиб,
Нифоқ аҳлини комёб айлама.

* * *

Мандин ўлмиштур букунлар оҳким жонон малул,
Бу жиҳатдан айламиш чиқмай танимдин жон, малул.

Жоми васлин нўш этиб ағёр доим шод эрур,
Ман ичиб тун, кун эрурман соғари ҳижрон малул.

Рўзу шаб зиндони ғамда йиғларам Яъқубдек,
Бўлғали ман хастасидин ул маҳи канъон малул.

Фурқатидин оҳу нолам баски дардомиз эрур,
Айлади бедардларни ҳам ўшул афғон малул.

Бўлдилар бегона борча ошноу ёрлар,
Бўлғали бу бекасидин ул шаҳи хубон малул.

Бўлмиш олдида рақибни кинавар ёлғони рост,
Ман нечук бўлмай гар ўлса ростим ёлғон, малул.

Хайф, юз минг хайфким, фазл аҳлини маҳрум этиб,
Маҳрам ўлуб айладилар зумраи нодон малул.

Арзи ҳолимни ман эмди кимга айларман баён,
Ул гадо ҳолиға вой, андин эса султон малул.

Гар малул ўлса жаҳон аҳли не ғам Комил манго,
Бўлмаса басдур агар ул сояи субҳон малул.

* * *

Не суд очилса гул, ўлса баҳор ғурбат аро,
Менгаки бўлмаса ёру диёр ғурбат аро.

Очилмади чаманистон ҳавосидин кўнглум,
Кўзимга гул эрур андоқки, хор ғурбат аро.

Фироқ даштида бир мушкбў ғизол истаб,
Кўзимни қилди чу дом интизор ғурбат аро.

Йироқ тушкали аҳбоб суҳбати майидин,
Нишот жомига бўлдум хумор ғурбат аро.

Чаманда гулдек аҳиббо ватан аро хандон,
Чу лола бағрим эрур доғдор ғурбат аро.

Ватанда кўзима чангалистонча йўқ Маҳмуд,
Аёз боғида тутдим қарор ғурбат аро.

Чикай ватан садафидин дема гуҳар янглиғ,
Агарчи бўлса сенга эътибор ғурбат аро.

Ниҳон эт ўзни ватан қрфи ичра анқодек,
Сенга йўқ ўлса мурод иштиҳор ғурбат аро.

Ватанда сокин ўлуб сайр эт олами боло,
Сафарни айламағил ихтиёр ғурбат аро.

Тоб эмди Хева ила Паҳлавони Комил эсанг,
Дема —Бухори шарифу Мазор ғурбат аро.

* * *

Эмас кишига бу дунёда мулку мол камол,
Хусули илму ҳунар келди безавол камол.

Ўлумдин шарафи охират эмас ёлғуз,
Ки мунда ҳам сабаби иззату жалол камол.

Мурод маърифатуллоҳдур тааллумдин,
Эмас мубоҳасау жанг ила жидол камол.

Камол маъниси таҳсили илми ҳол дурур,
На ҳосил айлагучи маҳзи қийлу-қол камол.

Замиринг айла мусаффо катардин ойинадек,
Десангки, жилвагар этсун анго жамол камол.

Бўлурму шўра замин обу донадин хуррам,
Хабис табъға тобмак баса маҳол камол.

Камол бергусидур сўзга шухрату таъсир,
Бу кушға қилғали парвоз паррубол камол.

Ниҳоли бибари саркадидурур авомуннос,
Не суд тобмаса маъниға иттисол камол.

* * *

Тафаъул айлар эдинг, эй кўнгул, қилиб ният,
Ки рафъ бўлғуси деб тоза йилда наҳсият.

Чу қилмас ахтари бахтим сафар манозилға,
Иқомат этти магар буржи наҳсада ният.

Муҳаррам ўлди ҳаром ўлди элга кулфату ғам,
Ва лек бир манго юзланмади рафоҳият.

Жаҳони буқаламун ходисоти фикридин,
Етушмади бу паришон кўнгулға жамъият.

Анингдек ўлмишам ушбу диёрда бекас,
Ки қатл қилсалар олмоқға йўқ кишим дият.

Йирок тут жуҳало ихтилотидин ўзни,
Ки ўтқа ёқмоқ ўлубдур ёвуқни хосият.

Тамаъни тарк эту, чиқ гўшаи қаноат аро,
Санго йўқ ўзга жаҳон ичра жойи амният.

Тамом қилдинг этиб банда хизматин умринг,
Ҳам айлагил. гаҳи маъбудинга убудият.

Тут ўзни пасту кичик борча халқдан, Комил,
Азим офат эрур нихвату аноният.

* * *

Ҳар неча айлабон изҳор фасоҳат шуаро,
Сочар элга дури дарёи балогат шуаро.

Очибон лутфи малоҳат гулин ашъоридин
Рангбўйи чамани, фазлу фатонат шуаро.

Қилсалар ҳар иеча изҳори садоқат шабу рўз,
Кўрар ўтрусида ҳар дамда сад офат шуаро.

Килмас уммид, қилур шукур, шарорат элининг
Тилу илкидин агар қолса саломат шуаро.

Ҳақ сўзин шоҳу гадо қошида китмон этмас,
Бу жиҳатдин ҳадафи тийри маломат шуаро.

Яхшидур қонии қашшоқ ғани томиъдин,
Тутди бу важҳдин ойини қаноат шуаро.

Қилмас ўлганда тамаъ сифла тазонгарлардин,
Бордурур жавҳар ойинаи ҳиммат шуаро.

Қилмағай жоҳилу нодонға итоат ҳаргиз,
Кўрмаса бир кишидин ҳукми сиёсат шуаро.

Чун итооти улул-амир вужубин биладур,
Тарк қилмас нафасе вожибу суннат шуаро.

Кеча кундуз қиладурлар суфаҳоға хизмат,
Гарчи шойистаи авранги садорат шуаро.

Бор алардин неча бекорлар иззатда зиёд,
Тилу илки била ҳам айласа хизмат шуаро.

Эмди соч сўз дури Комил садафи табъингдин,
Тобти шоҳ ҳазратида кадр ила циммат шуаро.

* * *

Ютубон бу замонда қон фузало,
Кулфат ўқиғадур нишон фузало.

Қалам ила китобдин ўзга,
Топмағай ёру ҳамзабон фузало.

Қатнабон суфлалар эшикига,
Топмас ўлтурғали макон фузало,

Жухало зумраси келиб ғолиб,
Бўлди мағлубу нотавон фузало.

Сўзни фаҳм этгали киши топмай,
Не осиф бўлса нуктадон фузало.

Кимга кўрсатса биргина беҳбуд,
Топар ўтруда минг зиён фузало.

Жухалоға қилиб мулозимлиқ,
Топмадилар емакка нон фузало.

Майи гулранг ўрниға тайёр,
Кўзлари сағарида қон фузало.

* * *

Бўлубон жолиси авранги жаҳолат жуҳало,
Урдилар олам аро кўси ҳукумат жуҳало.

Нўш этиб ришва майин етмай улус додиға,
Билмадилар даме ойиани адолат жуҳало.

Бўлубон ҳомии арбоби фасоди сарка, (?)
Жамъ қилдилар укуш давлату сарват жуҳало...

Уламоға бериб ижрои шариатда шикаст,
Бердилар жоҳили нодонға ҳимоят жуҳало.

Қилиб ўз ройича иш амри ҳукуматда мудом,
Қилдилар тарк бaсе фарз ила суннат жуҳало.

Арзу дод амрида аҳкоми шариатни қўюб,
Юрутуб ўрнига қавлияти одат жуҳало.

Бўлуб ўз бошлариға феъли мусаллат, ё раб,
Бўлмағай боиси манкуби вилоят жуҳало.

Комило, тутса не тонг вартаи зиллатда мақом,
Топдилар маснади иззатда садорат жуҳало.

* * *

Эй кўнгул, зинҳор қилма аҳли даврондин тамаъ,
Бор эса бу хаста жисмингга агар жондин тамаъ.

Чунки йўқ эрмйш жаҳон аҳлида холис дўстлиғ,
Кимки ондин яхшироқ йўқ, айлама ондин тамаъ.

Дахри дундин кўрмагунг жуз ҳасрати нокомлиғ,
Гавҳари мақсудни қилма бу уммондин тамаъ.

Солим ўлмоқнинг сипеҳр осибидин имкони йўқ,
Қилма ҳаргиз офият кунжин бу вайрондин тамаъ.

Кўзлари жаллодидин қилмқ мурувват орзу,
Аҳли иймон айлагандек кофиристондин тамаъ.

Истайин не навъ жоним роҳатин мижгонидин,
Қилғому мажруҳ марҳам тиғи урэндин тамаъ.

Шарбати лаъли ҳавосин истамаклик бодадян.
Айлама жонбахшлиғ жуз оби ҳайвондин тамаъ.

Хони васлиға рақибидин ионат истамак,
Айлаган янглиғ гадо илкидағи нондин тамаъ.

Олам ичра гар бўлай десанг азизу аржуманд,
Айлама Комил каби жуз зилли субҳондин тамаъ.

* * *

Ийд ўлди олам аҳлиға юзланди ибтиҳож,
Шаҳ тораки муборакидин кадр тобти тож.

Май тарки бирла ринд эли гирёну зор эди,
Атфолдекки йиғлар анго киссалар сужож.

Жоми сабуҳидин топибон қуввати тамом,
Рўза риёзати била бир заъфлиғ мизож.

Ўткарди рўзаии ебон аҳли ғино шакар,
Бечоралар саҳарлику ифтори бир кулож.

Атфоли ағниё олиб ийдонаға тило,
Қашшоқлар боласи дирам тобмлай олди кож.

Аҳли карам сахосидин уммид айлабон,
Ийдонадур баҳонаи арбоби эҳтиёж.

Шоҳи либослар кийибон барча хослар,
Маълум бўлди ким синуку ким берур ривож.

Ё раб, шаҳим ҳукуматини мустадом тут,
Авранги адл узра мақом айла тахту тож.

Комилча бўлмағай шуаро мадҳинга фасих,
Булбул каби наво қила олурму сору сож.

* * *

Менга зулмин кам этмас гунбази даввор ҳар соат,
Тўқар ғам хирманин бошимға юз хирвор ҳар соат.

Не ул ойдин келур йиллар аро бир васл пайғоми,
Не онинг мажлисидин айрилур ағёр ҳар соат.

Не аҳволимни арз айларға ҳомию муиним бор,
Не шаҳ йилларда ҳолим айлар истифсор ҳар соат.

Кима бир хизмат этсам, айлағай ўрниға юз тухмат,
Асалға, захру гул ўрниға, санчар хор ҳар соат.

Бўлуб бегонаваш йиллар ёмонлиғ ошкор этти,
Кима ким ошнолиғ айладим изҳор ҳар соат.

Етар афғонга нодои дўстларнинг ихтилотидин,
Кўнгул ойинасиға юз туман зангор ҳар соат.

Жаҳон пасту баланди, соқиё, қон қилди кўнглумни,
Мани масти мудом эт, қўймайин ҳушёр ҳар соат.

Бўлур ҳар соатим бир кун, куним юз йил, йилим минг ой,
Менга лутф этмаса, шоҳи фалак миқдор ҳар соат.

Ҳамиша ўз тамаъ шоҳи жаҳондин ўзгадин. Комил,
Десанг бўлмай жаҳон ичра залилу хор ҳар соат,

* * *

Юзу холинг ғамидин гар эмастур нотавон лола,
Недин бўлмиш ҳамиша сина доғу, бағри қон лола.

Хижолатманди холу оразинг эрмас эса, нечун,
Қўюб гулшанни дашту тоғ аро тутмиш макон лола.

Бўёлди қонға ғамзанг тийрборонддин ул гўё,
Қочиб кўхсор ғорин англамиш дориламон лола.

Туну кун давр этиб, ҳеч кўрмадилар дашту гулшанда,
Юзингдек сабъаи сайёра бирла осмон, лола.

Очибму боғ аро устида гуллар сарв ё шамшод,
Бошиға қистирибму ёки ул сарви равон, лола.

Қадам қўй сарвининг боши уза, эй шўх, гулшанда
Ки то билсун сени бир хисрави олий макон лола.

Чаманда хизмат учун бир аёқда тик туруб шамшод,
Тутар йўлингда нарғисдин қўлида шамъдон лола.

Кўнгул доғини кўрсатмак кўзунгга мумкин эрмастур,
Агар кўрмак тиларсен бордурур андин нишон лола.

Ани ҳеч гулга ташбиҳ айламас Комил киши, мундин,
Бирин бош узра қўйсанг, исми зот айлар аён лола.

* * *

Кулмадинг бир, то мани юз қатла гирён қилмадинг
Тутмадинг бир жом, то кўнглум тўла қон қилмадинг.

Хотирим даврон ғамидин қилмадинг бир лаҳза жамъ,
То мани бир йилғача зору паришон қилмадинг.

Хаста кўнглум таҳ-батаҳ қон қилмағунча ғунчадек,
Очилиб мажлисда рухсоринг гулафшон қилмадинг.

Ман тарафга қилмадинг ҳаргиз хатодин бир нигоҳ,
То рақибимга боқиб юз лутфу ихсон қилмадинг.

Айладинг меҳру вафо бобида қайси ваъдалар,
Ким яна ул аҳду паймондин пушаймон қилмадинг.

Отмадинг қаҳру итобинг новакин ағёрға,
То маломат ўқиға кўксимни қалқон қилмадинг.

Қилмағунча хони васлингдин бу зоринг бенасиб,
Ўзгани бу хони ихсон узра меҳмон қилмадинг.

Эгнима кийдурмадинг лутфу иноят хилъатин,
То либоси офиятдин жисмим урён қилмадинг.

Қайси бир уммидким лутфингдин этдим оқибат,
Ул умидим ҳосилини яъси хирмон қилмадинг.

Эй ситамгар, қайси бедилға бериб васлингда жой,
Сўнгра они мубталойи доғи ҳижрон қилмадинг.

Қилмағунча хону монимни қаро ҳижрон аро,
Кулбам ичра оразинг шамъи шабистон қилмадинг.

Дониш аҳлиға қаю қилмишларинг дей, эй фалак,
Қай бирин ул зумраницг мағлуби нодон қилмадинг.

Сирри ишқинг неча пинҳон тутти элдин, эй пари,
Қўймадинг Комилни то расвои даврон қилмадинг.

* * *

Жонбахш лаъгинг устида ул хол ҳиндулармудур,
Ё чашмайи ҳайзон уза зоғи сияҳ мўлармудур?

Боғи жамолинг сахнида ўйнар кўзинг мардумлари,
Ёхуд Хўтан гулзорида тайр эткан охулармудур?

Сунбул эрурму сарвға чирмошиб ўскан боғ аро,
Ёхуд чўлашған каддинга шабранг гесулармудур.

Хатти муанбарму эрур чоҳн занаҳдон даврида,
Ё салсабил атрофида райҳони хушбўлармудур?

Шахло кўзинг атрофида кирпикларингму, йўқ эса,
Қурғон кийиклар сайдиға сайёд мўндулармудур?

Ғамзанг мижанг новакларин отмоқдадур икки камон,
Ё кўзларингнинг устида пайваста абрўлармудур?

Зоҳир арэқларму эрур, гулбарги хандонинг ува,
Ё лаъли хотам даврида сероб луълулармудур?

Ғамзанг хадангин ҳар тараф отсанг тегар ман зоринга,
Жону кўнгулму, ёхуд ул ўқларга қопулармудур?

Ҳайрони дидоринг бўлуб турмуш қошингда хўблар.
Йўқ эрса қўйғон ўтруда машшота кўзгулармудур?

Тортар риёий шайхлар масжидда жаҳр айлаб фиғон,
Ё кўкка боқиб кўчада ҳар кеча иг увлармудур?

Комил қошиға келдиму барча рақибни хиласоз,
Ё шери ғуррон оллида бир неча тулкулармудур?

* * *

Гар олса илкига ул моҳ танбур,
Чекар ўтлуғ кўнгулдек оҳ танбур.

Қилур мутрибвашимнинг фурқатида,
Дамо-дам нолаи жонкоҳ танбур.

Ғамингдин нола айлардз туну-кун,
Менгадур ҳамдаму ҳамроҳ танбур.

Бўлурман ғам сақилидин сабукбор,
Аён қилса гар ишқуллоҳ танбур.

Жаҳонда сознинг анвои кўбдур,
Вале истар гадоу шоҳ танбур.

Бўлур ушшоқ, эй мутриб, асиринг,
Олиб соз айласанг дугоҳ танбур.

Қилур сайри мақомот ул жиҳатднн,
Эрур Комилға хотирхоҳ танбур.

* * *

Ваҳки, кўзларим гирён қилди лаъли хандонлар,
Жамъ кўймади кўнглум кокули паришонлар.

Боғу ғунча сайридин бўлдим эмди мустағни,
Очти гул хадангингдин кўнглум ичра пайконлар.

Орази арақнокинг кўрди чун чаман ичра,
Фуллар ўлди шабнамдек, барча чашми хайронлар.

Токи ғамзау нозинг кўз уйин мақом этти,
Ташқарида мижгонлар бордурур ниғахбонлар.

Ишқ сўзу дардидин нола қилма кўп, эй дил,
Бўлмасунлар озурда бу азиз меҳмонлар.

Қайси холи оразининг доғидур чаманларким,
Лола доғу, гулларга чок эрур гирибонлар.

Чини остинингдур, мавжи жавҳари шамшир,
Йиғнама бу зорингни қатл этарга домонлар.

Бу шаҳодат иқболин ким топар экан, ё раб,
Нози олди мижгондин қўлга тиғи урэнлар.

Кимки хусн шоҳиға бегунаҳ — гунаҳкор ул,
Анга зулф эрур занжир. чоҳ эрур занахдонлар.

Хусни кўзгуси бордур мазҳари жамолулло,
Манъи ишқим этманглар, эй гуруҳи нодонлар.

Комило, шаҳаншоҳинг назми гавҳар афшонин,
Кўрса банда бўлғайлар Фазлию Умархонлар.

* * *

То сайри гулшан ноз ила ул сарви озод айламиш,
Сарв ўзни айлаб бандаю, гул барг барбод айламиш,

Гулзор аро рухсорини чун кўрди шайдо андалиб,
Гул инфиолиға боқиб, афғону фарёд айламиш.

Жоним халос ўлғай нечук, онинг кўзу мижгонидин,
Бу бирни ханжар айлабон, ул бирни жаллод айламиш.

Ман не сифат тарк айлай ул ширин шамойил ишқини,
Ғам беситунин қозғали кўнглумни Фарҳод айламиш.

Қошу кўзининг шаклидин қатлимға насс зоҳир бўлур,
Чекканда гўё суратин бу нақш Беҳзод айламиш.

Мандин қочинглар бахтдек, эй айшу ишрат: шоҳиди,
Бир шўх кўнглум меҳнаяу кулфатға муътод айламиш.

Жавру жафоларким манга етмиш онинг хижронида,
Билмас ҳисобини анинг, ақл аҳли теъдод айламиш.

Таъсир қилмас нолишим бир заррача, гўё казо,
Хилқатда бағрин тош этиб, кўнглини фўлод айламиш.

Эрмас пари гар, не учун ҳам йиғлатиб ҳам кулдурур,
Бу навъ афсунни қачон бир одамизод айламиш.

Ғамзангга тақлид айлабон эл қатлини айлар ажал,
Ори қилур шогирди ҳам ҳар ишки устод айламиш.

Гулрух санамлар, не ажаб, қилса итоат амринга,
Ким ҳақ азалда шоҳға лашкарни мунқод айламиш.

Ким сифла эрса шод этар бу чархи душманком они,
Воҳким ҳамиша имтиёз аҳлиға бедод айламиш.

Ноқислар иззу жоҳини ҳар кун баланд айлаб фалак,
Комиллар ўрнин паст этиб, маҳзуну ношод айламиш.

* * *

Кўрмамиш сандек жаҳонда ҳеч бир гулзор, гул
Ким санга бордур бадан гул, жабҳа гул, рухсор, гул.

Гул узоринг ламъасидин очти гардун боғида,
Фарқадон гул, қаҳушон гул, сабъаи сайёр гул,

Базм аро гулбарги хандонинга қурбат топғали,
Май гулу, мено гулу, ҳам соғари саршор гул.

Бўлди булбўлларға гулшан ичра ҳуснинг шавқидин,
Нола гул, афғон гулу, алҳон гулу, минқор гул.

Гулшани базм ачра ҳар феъл ўлса гар сандин аён,
Ноз гул, рафтор гул, гуфтор гул, атвор гул.

Сайри боғ айларда топтилар кудуминг файзадин,
Сарв гул, шамшод гул, ашжор гул, ҳар хор гул.

Йиғламакдин гул юзинг ҳажрида қонлиғ ашкидин,
Фош этар хуни жигар гул, дидаи хунбор гул.

Бўлди мутрибларға базминг ичра ҳангоми суруд,
Нохуну мизроб гул, мусикию адвор гул.

Бўлди зоҳидларға ҳусни бемисолинг васфида,
Зикр ила аврод гул, тасбиҳ гул, дастор гул.

Чун сенинг ёдинг қилурлар сокини дайру харам,
Ё самад гул, ё санам гул, субҳа гул, зуннор гул.

Қилди Комил таъбини шаҳ лутфи гулзор ўйлаким,
Маснавий гул, қитъа гул, абёт гул, ашъор гул.

* * *

Сенсизин, эй дилрабо, жаннатда ғилмон бўлмасун,
Демайин ғилмонки, бал жисмим аро жон бўлмасун.

Бўлмаса васлинг муяссар, эй парипайкар, манго,
Тўбию кавсар била фирдавси ризвон бўлмасун.

Лаъл жонбахшинг фироқида манго, эй гулузор,
Гулшани жаннат ичида оби ҳайвон бўлмасун.

Бу жаҳон гулрухлари бўлсун санго фармонпазир,
Ҳусн иқлимида сандин ўзга султон бўлмасун.

Дўстлар, доим деманг нечун паришонҳол сан,
Ҳеч кишининг дилбари коқулпаришон бўлмасун.

Ишқ элин қатл эткали чикмиш дедилар бир пари,
Бир хабар олинг бизинг ошуби даврон бўлмасун.

Комилосо бодаи васл ила лабтар бўлмайин,
Ҳеч кимса мубталои жоми ҳижрон бўлмасун.

* * *

Кўзим гирёнлиқиға ул лаби хандон эрур боис,
Кўнгул маҳзунлиқиға кулфати ҳижрон эрур боис.

Ғами ишқим улусға фош ўлурға, эй гули раъно,
Сариғ рухсор уза оқғон кўзимдан қон эрур боис.

Дили тангим очилмас жуз насими илтифотингдан,
Дами субҳ, ўлмоқиға ғунчанинг хандон, эрур боис.

Не тонг ул ойға таъсир этмас эрса ашксиз оҳим,
Ҳадафга етмакига тийрнинг пайкон эрур боис.

Етурса кўнглига захм эл, тили мавзун сўзингдиндур,
Садаф чокига йўқ ханжар, дури ғалтон эрур боис.

Десанг озод ўлай ғамдин сухансанж ўлма, булбулинг
Қафасбанд ўлмақиға шакаринилҳон эрур боис.

Мусофодур кўнгул кошонаси доим хаёлингдин,
Безарга кулбасини мевбон, меҳмон эрур боис.

Малул ўлма мазаллат тийра чоҳи ичра қолдим деб,
Азиз бўлмақға Юсуф, Миср аро, зиндон эрур боис

Не тонг Комил Навоий янглиғ ўлса сўз аро сармаст,
Бу сархушлиқға жоми суҳбати султсн эрур боис.

* * *

Мени Мажнун бўлубман бир пари ишқида девона,
Ки ёдидин бўлубдур кўнглум андоқким парихона.

Эрур ул мансизин доим нишоту айш ила ҳар дам,
Вале ман онсизин тун-кун ғаму кулфатға ҳамхона.

Тутар ҳар субҳ элга коса-коса бодаи васлин,
Ичиб ман захри ҳижрон, ҳар кеча паймона-паймона.

Не тонг, тушсам ман ул кони малоҳат мажлисидин дур.
Муяссар бўлғаму ҳаргиз гадоға базми шоҳона.

Не ҳожат бодаким, ул муғбача масти мудом айлар,
Мани йўқ, борчани мажлис аро гар кирса мастона.

Чу қилди тийра кулбам, эй саодат ахтари, ҳажринг,
Мунаввар бўлмоқи мумкин эмас гар келмасанг ёна.

Кўнгулда сирри ишқинг ёшурурман халқдин доим,
Нединким бордурур ул ганжға мадфан бу вайрона.

Манга қил зулму бедодингни бас, эй маҳваши Чини,
Йўқ эрса айларам бир кун қулингдин арз хоқона,

Ҳаводис сангборидин десанг маҳфуз ўлай хумдек,
Бўлуб саршор майдин, қил мақоминг кунжи майхона.

Мулозимпеша бўлма жоҳ учун ҳар пастфитратға,
Таваккал шоҳроҳида таку-пў айла мардона.

Агар бор эт, вагар йўқ, Комил айрилмас даме сендин,
Ким улдур зарра, сен хуршид, сан шамъу у парвона.

* * *

Саводи хаттинга гар истамас бўлмақ макон қоғаз,
Баёз ичра недин дафтар бўлуб очмиш дўкон қоғаз.

Кўзу, қадду, хату, лаълинг сифотин қилғали таҳрир,
Мидодим — кўз, мижам — ҳомам, сиёҳим — ашқу жон — қоғаз.

Сариғ чехрамдурур ишқини қилғон фош оламға,
Нечукким лафз рухсориғадур ойинасон қоғаз.

Кўнгулнинг доғи бўлса не ажаб зоҳир жабинимдин,
Назарларға саводи нуқтани айлар аён қоғаз.

Замирим лавҳида нақши хаёлинг ўйладур маҳфуз,
Ки маъни шоҳидиға бордурур доруламон қоғаз.

Фалак меҳри жамолинг васфини таҳрир қилмоқға,
Шаҳобин хомаи анжумдин айлар зарфишон қоғаз.

Жамолинг васфи таҳририн тамом этмак эмас мумкин,
Қалам ашжор эса, дарё сиёҳи, осмон қоғаз...

Ёзибму ул пари Комилға гулгун сафҳаға нома,
Ўқурда ё кўзи хунобидин бўлмишму қон қоғаз?

* * *

Хабар топмиш бу маҳфилда жамолингдан магар кўзгу
Камоли ҳайрат ила ўздин ўлмиш беҳабар кўзгу.

Узори оташининг шуъласи бекғач, ёқар жоним,
Кўрубму ҳеч нозир зоҳир этканни шарар кўзгу.

Юзунг хуршиди зулф остида жабҳангдин намоёнду,
Қуёш рухсориға бўлғон каби шому сахар кўзгу.

Рухинг миръотини тут зоҳиди худбин кўзидин дур,
Не баҳра топғуси кўрган била ул бевасар кўзгу.

Тамошойи жамолингдин, не тонг, ширинкалом ўлсам,
Ки тўтиларни доим сўзлатур ширин-шакар, кўзгу.

Жамолинг иштиёқидин мудом эрмас эса гирён,
Недин бошдин аёқ бўлмишдурур бир чашми тар кўзгу.

Юзунг мирьоти хижронида бўлдим неча кундур лол,
Сухансанж ўлмакига келди тўтининг ҳунар кўзгу(?)

Рухинг наззораси фикридин ўзга йўқ менга мақсуд,
Кўзумга жилвагар бўлғонда гар хуршид, гар кўзгу.

Бу важҳ ила алар наззораси бордур манга матлуб,
Жамоли безаволингга эрур шамсу қамар кўзгу.

Жамоли жилвасин Комил замиридин тамошо қил,
Ки мазҳарлиқга лойиқ бўлмағай ул юзга ҳар кўзгу.

* * *

Ёрим узори авжи саодат маҳи эрур,
Бу важҳ бирла ҳусн эли шоҳаншаҳи эрур.

Бордур чу хўблар аро мумтоз, гўйё,
Ҳусн авжининг нажуми алар, бу маҳи эрур.

Беҳроқ кўрар чу мандин ул ой ғайрни, не тонг,
Гар чехра сарғариб, менга рашки беҳи эрур.

Не навъ оҳу нола била ҳамрах ўлмайин,
Доим рақиб онинг билаким, ҳамраҳи эрур.

Йўқ булҳавас онинг каби қаддинг ҳузурида,
Ҳар одамики мойили сарви саҳи эрур.

Мақсад юзин ҳамиша анга кўргуъур жаҳон,
Ҳар кимки чашми нури хираддин тиҳи эрур.

Комил, не тонг, гар огаҳ эса сўз камолидин,
Доим аниси Рожий ила Огаҳий эрур...

* * *

Оҳким бир сарви гулрухсора ошиқ бўлмишам,
Бемурувват қотили хунхора ошиқ бўлмишам.

Олди жоним, нозу истиғноу ёлғон ваъдаси,
Бир ситамгар золиму маккора ошиқ бўлмишам.

Оху нолам кумри-ю тўтидин ўтса, не ажаб,
Бир сихиқомат, шакаргуфтора ошиқ бўлмишам,

Сарву гул хасча кўрунмас кўзима, эй боғбон,
Бир юзи гул, қадди хушрафтора ошиқ бўлмишам.

Дўстлар, гаҳ бехуду, гаҳ хастаҳол ўлсам не айб,
Кўзлари ҳам масту, ҳам бемора ошиқ бўлмишам.

Ҳажрида кўздин тўкарман тун-кун ашки лолагун,
Токи ман ул хильати гулнора ошиқ бўлмишам.

Ёрута олмас шабистоним куёшинг, эй сипеҳр,
Ул юзи хуршиди пуранвора ошиқ бўлмишам.

Айлама, Комил, манга фирдавсу ризвон васфини.
Васли ишратгоҳида дийдора ошиқ бўлмишам.

* * *

Манзилим чун бўлди ушбу йил диёри Тошканд,
Жону кўнглум доим истар хор-хори Тошканд.

Буржи мизонда эди маснаднишин шохи Хўтан,
Ҳам баробар эрдилар лайлу-наҳори Тошканд.

Нуру зулмат ўлчаниб тун-кун уфуқ майдонида,
Бирдек эрди субҳи софу шоми тори Тошканд.

Сарбасар ашжор заррин баргидан боди хазон,
Фарш қилғон барча қасри зарнигори Тошканд.

Хуш ҳаволиғ мунча бўлса анда айёми хазон,
Ёраб, эркандур нечук фасли баҳори Тошканд.

Бўлди меҳмон жойимиз ҳақ лутфидин бир боғким,
Мевадору, лолазору нахлдори Тошканд.

Гарчи анда боғ ила бўстонға йўқ хадду шумор,
Зийнат афзолиқда чун холи узори Тошканд.

Вусъату назҳатда рашки жаннатул-маъводурур,
Кавсари тасними наҳру жўйбори Тошканд.

Тўби осо бош чекиб чархи муалло сорига
Арчау ел бирла шамшоду чинори Тошканд.

Ҳар куни сайр айлар анда ҳуру ғилмон ўрнига,
Сарвақадду, гулжабинуну, гулузори Тошканд.

Лекин ушбу йилга тўғри айлабон беад ҳисоб,
Деди тарихини хотиф чашмасори Тошканд.

Умр боки бўлса олти йил яна Комил сенга,
Ёзғил онинг солли тарихин шумори Тошканд.

МУҲАММАСЛАР

* * *

Қайси фалак буржининг меҳри пуранворисан,
Қайси садаф дуржининг гавҳари шахворисан,
Қайси Хўтан оҳуси нофаи тоторисан,
Қайси чаманзорнинг лолаи гулнорисан,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Қоматинга бандадур боғ аро сарви равон,
Лаъли лабинг рашкидин ғунча эрур бағри қон,
Чунки чаман саҳнида бўлса юзинг гулфишон,
Ноласин айлар фузун булбули бехонумон,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Йиғлатур ошиқларинг лаъл лабинг хандаси,
Қумрии нолон эрур сарв қадинг бандаси,
Хусну жамол авжининг ахтари тобандаси
Кўрса агар оразинг, бўлғуси шармандаси,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Сен каби бир дилбари гурухи симинбадан,
Вақти такаллум аро тўтии ширинсуҳан,
Мажлис аро айласанг шаъбадау лаъбу фан,
Вола ўлурлар сенга аҳли замону замон,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Ой юзи — ҳусну жамол боғининг аҳмар гули,
Жон ила кўнглум эрур ушбу гулинг булбули,
Қумрии нолон эрур сарв қадингнинг қули,
Йўқ эса нечун ани бўйнида бордур ғули,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Айшу нашот истабон ғамға дучор ўлмоғон,

Меҳринга дилбастаи зору назор ўлмоғон,
Лаъл лабинг шаҳдиға борму хумор ўлмоғон?
Даҳр аро йўқтур сенга ошиқи зор ўлмоғон,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

Бир кеча айлаб менга меҳру муҳаббат аён,
Ҳамраҳу йўлдошсиз барча улусдин ниҳон,
Кулбаи аҳзонима бўлсанг агар меҳмон,
Комили маҳзунинга ростини эткил баён,
Сўйла менга, эй санам, кимни севар ёрисан.

НАВОИЙ ҒАЗАЛИГА МУҲАММАС

Зинҳор эл ихтилоти бирла хуррам бўлмангиз,
Меҳнати ҳар дам фузуну роҳати кам бўлмангиз,
Мен каби бори надоматдин қади ҳам бўлмангиз,
Дўстлар, олам элиға ёру ҳамдам бўлмангиз,
Ёр ила ҳамдам демайким, ошио ҳам бўлмангиз.

Олам аҳлидин вафо осорини килманг гумон,
Нақд умрим сарф этиб килдим аларни имтиҳон,
Узлат истаб аҳли оламдин қочинг борича жон,
Ошнолиғ айлабон, ўз жонингизға ҳар замон,
Боиси юз мииг балоу меҳнату ғам бўлмангиз.

Рухпарвар лабларидин истабон нўши ҳаёт,
Урдим ўз жонимға ўз илким била ниши мамот,
Ваъдасида йўқтурур ҳаргиз вафо бирла сабот,
Еб паривашлар фирибин, сўнгра топмай илтифот,
Мен каби девонау расвои олам бўлмангиз.

Ердин гар марҳамат етсин ва гар ранжу алам,
Ошиқи содиқ тутар они ҳамиша муғтанам,
Кўрмагумдур васлидин андуҳи ҳижронини кам,
Васли айш омода қилса халқни, эй дарду ғам,
Сиз бузуқ кўнглумдин ўзга ерга маҳрам бўлмангиз.

Гарчи бу дам хотиримдур дарду меҳнат маъдани,
Жисми зорим юз туман андуҳу кулфат маскани,
Сизни ҳам мандек қилур ул дилраболар пурфани,
Эй висол аҳли, ул ойнинг дарди ҳажридин мани,
Кўб кўруб ғамнок асру шоду хуррам бўлмангиз.

Оҳким, ҳар кимга молу жоними қилдим фидо,
Қилдилар яхшилиғимға минг ямонлиғ борҳо,
Аҳли оламдин вафо айлаб тамаъ, чекманг жафо,
Эй харобот аҳли, йўқ инсонда имкони вафо,

Мастлиғдин дев ўлунг, зинҳор одам бўлмангиз.

Гарчи Комил бўлди фурқатдин алил, эй аҳли васл,
Ҳажр ўтиға тушти андоқким халил, эй аҳли васл,
Лек топти ёр васлиға далил, эй аҳли васл,
Гар Навоий ҳажр аро бўлди залил, эй аҳли васл,
Эмди яавбат сизгадур, мунча муаззам бўлмангиз.

МУНИС ҒАЗАЛИГА МУҲАММАС

Дардоки, йўқ жаҳон элида шармсорлиғ,
Кўрганлар, иззатимни, манга берди хорлиғ,
Эркан абас замон элидин дўстдорлиғ,
Яхши кунимда ҳар кишиким бердн ёрлиғ,
Дўнгач замона, айлади душманшиорлиғ.

Улким эди вужуди вафо маъдани, букун
Душманға лутфу, зулм мангодур фани букун,
Дерким ракиб сониди кўрмон сани букун,
Атфол этакға тош йиғингким мани букун,
Девоналикға еткурадур беқарорлиғ.

Ҳар кимса ўз нигори висоли замонида,
Иззат майини нўш этар ишрат маконида,
Фарёдким, бўлолмадим ағёр сониди,
Итлар азизроқ кўрунур халқ ёнида,
Мандинки, кўйинг ичра чекарман бу хорлиғ.

Борсен агарчи давр элиға фоик, этма рад,
Ишқинг аро билиб мани ҳам содиқ, этма рад,
Кўрдум юзунгни, бўлдум агар ошиқ, этма рад,
Ман гарчи суҳбатингға эмон лойиқ, этма рад,
Бу гулшан ичра гул ул эрур бўлса хорлиғ.

Ушшоқни қилурға чу қилдинг фиғон асир,
Нағмангға бўлди барча эшитмак ҳамон асир,
Не навъ бўлмайин мани бехонумон асир,
Эй мутриб, ўлди ҳалқаи нағмангға жон асир,
Созингға ёр зулфилин олдингму торлиғ.

Сансан сарири ҳусн уза шоҳаншаҳ, эй масиҳ,
Гар хўблар кавокиб эса, сан маҳ, эй масиҳ,
Комилға кўюнг ўлгуси манзилгах, эй масиҳ,
Мунисни ғам етурди ҳалокатга, эй масиҳ,
Мақтулинга дами қилакўр ғамгусорлиғ.

ОГАХИЙ ҒАЗАЛИГА МУҲАММАС

Сўз дури ноёб эрур, они қилур изҳор тил,
Хуснидин фоида гар бўлмаса дурбор тил,
Ўзга сўзлар дегач, ўлди мужиби озор тил,
Базм аро мундоқ такаллумға чу очти ёр тил,
Хукқаи ёкутдин сочди дуря шаҳвор тил.

Гарчи қотил кўзлари ушшоқиғадур жонситон,
Лек жонпарвар каломи бордурур руҳи равон,
Бу жихатдин ишқ йўлида мангадур бийми жон,
Юз ўлукни тиргузуб тўтидек айлар хушбаён
Ул масиҳ очса қачон сўз дерга шаккарбор тил.

Сўз чоғи алфозининг беҳадду поён лаззатин,
Топғолв кўнглум соғинмас оби ҳайвон лаззатин,
Васф юз минг тил била қилмоқ не имкон лаззатин,
Чуи эшитгач, ҳар сўзидин топғоман жон лаззагин,
Ваҳ бўлур эркой нучук одамға бу миқдор тил.

Ҳажр аро гар минг алам етсун мани берморға,
Тиғи ғам юз заҳм еткурсун дили афгорға,
Тарки ишқ эт дема ҳаргиз, носихо, ман зорға,
Йўқ ғамим ишқ ичра ўлмакдин, нединким ёрға
Қилғуси ҳар дам масиҳо мўъжизин изҳор тил.

Эйки бир Лайли ғами кўнглинда тушмишдур қарор,
Фош этиб, бўлма ани, девонау Мажнуншиор,
Бўлмасун десанг бу махфи розим элга ошкор,
Ишқ сиррин тилга келтурма кўнгулдин зинҳор,
Ким эмастур ишқ элига маҳрами асрор тил.

Ҳар неча бўлсун сўзунг мавзуну, нутқунг жонфизо,
Аҳли дунё оллида йўқтур анга қадру баҳо,
Улки икки нукта дебтур бордурур бири хато,
Эътибору иззат истар кимсаким олам аро,
Ё керак бисёр зар, йўқ эрса пургуфтор тил.

Комило, нутқунг агарчи гулдурур бехор эмас,
Сўз неча ширин эрур хомўшлиғча бор эмас,
Оқил улдур даҳр аро ҳаркимки пургуфтор эмас,
Бўлма маҳзун, Огахий, гар тил сенга ҳамвор эмас,
Санда худ гар бўлмаса хомангда бор ҳамвор тил.

МАСНАВИЙ

(Қисқартириб олинди)

Шеър кўб вақт камбаҳо эрди,
Шуаро бахти ҳам қаро эрди,

Лиллоҳилҳамду вассаноки бу дам,
Жўш уруб сизга баҳри жуду карам,

Сажъи бир тангадин баҳо бўлди,
Шуаро киссаси тўло бўлди,

Сўзни гавҳар демишлар ўтканлар,
Фазл дўконини юрутканлар,

Бу замонда гуҳар жуган¹ бўлмиш,
Дурни сотмок, жуганга фан бўлмиш,

Ё жавохиршунос эмасму алар,
Танимаслар жуган била гавҳар.

Ё ғалат деб дурурлар аҳли садаф,
Ё жуган³ бордурур гуҳарга халаф.

Ёки лафзи қадимда дерлар,
Жугари отини алар гавҳар.

Улки огоҳларнинг огаҳидур,
Фаҳму дониш сипеҳрининг маҳидур,

Сўзи ортиқдурур гуҳардин ҳам,
Фазлу донишда олам ичра алам,

Сўзни ҳар неча қизса бозори,
Бордур оламда бир харидори,

Минг балоғат била сўз айлаб адо.
Қилур они жуган била савдо.

Ул доғи ушр, ё закотдурур,
Анга инъому базл от дурур.

Мани бечорау ғарибу ҳақир,
Ки сўзум ичра заррайўқ таъсир.

Сўз десам ким анга қулоқ солур,
Ким ани ёки бир кўнакга олур.

³ Ж у г а н — Қўқонжўхори маъносида.

Ман не янглиғ сўз айлайин иншо,
Сўз дуриға бу навъ бўлса баҳо,

Сўзума ҳеч киши жуган бермас,
Берсалар ҳам самон — ёмон эрмас.

РУБОИЙ

Ҳар неча бало етса чекиб бошни букма,
Таъжил яқосиға бошингни сукма,
Амрозу, алам шиддатидин ҳовлиқма,
Топғунг яна, Комило, шифо ошукма,

ФАРД

Ҳар кимсаки айласа ошукмасий хаёл,
Яфроғни йифак килур, чечак баргини бол.